

АНОТАЦІЯ

Гліка М.І. Застосування загальних принципів права міжнародними кримінальними судами і трибуналами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» – Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України, Львів, 2023.

Дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці міжнародного права комплексним дослідженням теорії і практики застосування загальних принципів права в рішеннях міжнародних кримінальних судів і трибуналів.

З'ясовано, що загальні принципи права, визнані цивілізованими націями, закріплені в ст. 38 (1) Статуту Міжнародного суду ООН, а також розглядаються як одне з основних джерел регулювання міжнародних правовідносин у всіх сферах.

В дисертації проведено комплексне дослідження поняття «загальні принципи права» як джерела права в цілому, та одного із джерел міжнародного права зокрема. Наведені приклади широкого різноманіття визначень самого поняття «загальні принципи права» та підходи до їх місця в системі джерел права. Підкреслено універсальність характеру цих принципів, який не залежить від галузі права, де вони застосовуються. Розвинуто твердження про те, що загальні принципи права переважно складаються з фундаментальних правових засад, які є передумовою функціонування правопорядку, є спільними для всіх галузей права. В роботі встановлено наступне визначення: **загальні принципи права** – це спільні для усіх типів та сфер правовідносин засади, які формують спільні підходи до розуміння права та правових інститутів, зміст їх є універсальним для усіх галузей права і які застосовуються при здійсненні правосуддя як самостійне джерело права.

Розвинуто твердження про те, що саме загальні принципи права, які є джерелом права та їх закріплення у міжнародному праві є наслідком впливу

природно-правової школи. Про це свідчить і той факт, що їх метою є не стільки доповнення позитивних норм міжнародного права, як вирішення проблем, які виникають у правозастосуванні і пов'язані з колізіями та неузгодженістю різних правових норм.

Досліджено роль загальних принципів при здійсненні міжнародного правосуддя, визначено, що доцільно їх розглядати в контексті функцій, які вони виконують як джерело міжнародного права та, відповідно, джерела міжнародного правосуддя. Виділено наступні **функції**: 1) заповнення прогалін, які існують у різних сферах міжнародно-правового регулювання; 2) вирішення колізій, які виникають при застосуванні різних міжнародно-правових норм до регулювання тієї ж групи міжнародних правовідносин; 3) тлумачення при застосуванні норм у міжнародно-правовому регулюванні.

В дисертації проаналізовано *співвідношення міжнародного звичаю і загальних принципів права*, в даному випадку загальні принципи права можуть ставати частиною або основою для формування міжнародного звичаю і при цьому змінювати свою правову природу; *співвідношення загальних принципів права і доктрини міжнародного права*, в процесі правозастосування обидва ці джерела є взаємопов'язаними; *співвідношення загальних принципів права з рішеннями міжнародних судових установ* - загальні принципи права застосовуються судами і трибуналами як джерело вирішення спорів, а з іншого боку, використовуються для посилення аргументованості рішень. Окремо визначено *співвідношення загальних принципів міжнародного права та основних принципів міжнародного права*, а саме варто наголосити, що поняття загальних принципів права сформувалося задовго до виникнення поняття основних принципів міжнародного права (*jus cogens*) тому ототожнювати їх не варто. З'ясовано, що функції та особливості співвідношення знаходять своє відображення у процесі правозастосування та в основному при здійсненні міжнародного правосуддя.

Досліджено генезу формування та застосування загальних принципів права у міжнародному правосудді, визначено, що загальні принципи права є

одним з найдавніших правових джерел, яке виникло ще на ранніх стадіях розвитку суспільних відносин. Саме з права Стародавнього Риму доцільно виводити застосування загальних принципів права як регулятора міжнародних відносин. Тобто, загальні принципи права, яких дотримуються одночасно різні народи, історично пов'язані з правом народів (лат. *jus gentium*), яке виникло в часи Стародавнього Риму.

У дисертації виокремлено методи тлумачення загальних принципів права в практиці органів міжнародної кримінальної юстиції, які можна поділити на такі види: тлумачення через звернення до практики застосування загальних принципів права в національних правових системах; самостійне тлумачення загальних принципів права при застосуванні у практиці міжнародного кримінального права, відокремлене або ж відмінне від їх тлумачення та застосування у національних правових системах; розширене тлумачення загальних принципів права, з метою розкриття їх змісту при правозастосуванні органами міжнародної кримінальної юстиції; фіксування змісту загальних принципів права, через їх закріплення в установчих актах міжнародних кримінальних судів та трибуналів; тлумачення загальних принципів права у системному взаємозв'язку з іншими загальними принципами, тлумачення яких уже було проведено в практиці міжнародних кримінальних судів та трибуналів.

Обґрунтовуючи застосування та здійснення тлумачення загальних принципів права через звернення до практики та їхнього застосування в національних системах права, міжнародні кримінальні суди та трибунали звертаються не просто до національного законодавства, тобто конкретних внутрішньодержавних правових актів, а до національного права в цілому. А саме, органи міжнародної кримінальної юстиції не просто звертаються до національного права певної кількості держав, а враховують необхідність того, щоб ці держави представляли різні правові системи, «цивільного права» (англ. *civil law*), тобто романо-германську, нормативно-актну або континентальну, «загального права» (англ. *common law*), тобто англо-

саксонську або ж прецедентну та правову систему «інших держав». Встановлено, що міжнародні кримінальні суди та трибунали звертаються до національного права саме з тим, щоб встановити зміст тих чи інших загальних принципів і вже тоді робити висновки щодо них. Метод самостійного тлумачення загальних принципів права при застосуванні у практиці, відокремленого або ж відмінного від їх тлумачення та застосування у національних правових системах, полягає у тому, що хоч правозастосовна та правотлумачна практика міжнародних кримінальних судів і трибуналів нерозривно пов'язана зі зверненням до національного права та практики, автоматичне переміщення та застосування тих самих принципів з площини національного кримінального права в площину міжнародного є неможливими. Визначено, що загальний принцип повинен бути природньою придатним до застосування в практиці міжнародного кримінального права, а не штучно застосовуватися у ній.

Метод фіксування змісту загальних принципів права, через їх закріплення в установчих актах міжнародних судів та трибуналів пов'язаний з тим, що установчі документи міжнародних кримінальних судів та трибуналів включають в себе і статті, які є формально-нормативним закріпленням загальних принципів права. Хоча цей метод і не є прямим тлумаченням загальних принципів права як саме по собі, воно виступає як певна висхідна точка для встановлення змісту загальних принципів права та опора для їх подальшого застосування в практиці органів міжнародної кримінальної юстиції. Останній метод тлумачення загальних принципів права у системному взаємозв'язку з іншими загальними принципами, тлумачення яких уже було проведено в практиці міжнародних кримінальних судів та трибуналів полягає в тому, що ухвалення рішення та тлумачення цілком очевидно відбувається з урахуванням попередньої прецедентної практики органів міжнародної кримінальної юстиції.

Акцентовано увагу на тому, щоб загальні принципи права могли застосовуватися у практиці міжнародного права, а саме органами міжнародної

юстиції, вони повинні відповідати певним умовам, які роблять таке застосування можливим, допустимим та легітимним. Для того, щоб встановити факт існування таких умов та визначити їх чітко, є три основні шляхи: аналіз нормативних джерел міжнародного кримінального права; аналіз наукової доктрини; аналіз правозастосовної та правотлумачної практики міжнародних кримінальних судів та трибуналів. Отже, виділено такі умови: визнання загальних принципів права у національних системах права або ж у міжнародному праві, задля їхнього застосування у міжнародному кримінальному судочинстві; необхідність достатнього обґрунтування можливості застосування загальних принципів права через звернення до джерел національного або міжнародного права; допустимість застосування загальних принципів права в практиці міжнародного кримінального права та неможливість їх застосування із порушенням основоположних норм та принципів міжнародного права або для виправдання таких порушень; застосування загальних принципів права в спосіб, який не суперечитиме попередній правозастосовній практиці органів міжнародного кримінального правосуддя.

У дослідженні розвинуто твердження про те, що існує кілька шляхів застосування загальних принципів права в міжнародному кримінальному переслідуванні російських воєнних злочинців. Зокрема, застосування загальних принципів права може допомогти встановити рамки для судового переслідування причетних осіб, навіть якщо існують прогалини чи неясності у відповідних договорах чи звичаях. Найголовніше у цій ситуації досягнути балансу між юрисдикцією національних і міжнародних органів правосуддя щодо російських воєнних злочинів, скоєних в ході агресії проти України. Саме цей процес повинен мати характер не конкуренції, а співробітництва. І у цьому контексті загальні принципи права можуть виступити тим фактором, який дозволить досягнути цього балансу. Встановлено, що у контексті конфлікту між РФ і Україною застосування загальних принципів права дозволить уникнути вибіркового рішення, забезпечить універсальний характер процесу і

надасть змогу зосередити увагу міжнародної спільноти на сутності проблеми – невідворотності покарання російських воєнних злочинців.

Дослідженням встановлено, що у рішеннях Міжнародного воєнного трибуналу та Міжнародного воєнного трибуналу для Далекого Сходу уперше у практиці сучасного міжнародного кримінального права мало місце застосування та тлумачення окремих загальних принципів права. Серед загальних принципів права, які застосовував в своїй практиці Нюрнберзький трибунал, слід навести приклади застосування трьох загальних принципів права: «немає злочину та покарання без закону» (лат. *Nullum Crimen Nulla Poena Sine Lege*), «немає кримінальної відповідальності без морального вибору» (англ. *There is no Criminal Responsibility without Moral Choice*) та принципу «особистої вини» (англ. *Personal Culpability*).

Встановлено, що практика Міжнародного воєнного трибуналу (Нюрнберзького трибуналу) виявила важливу роль загальних принципів міжнародного права в контексті міжнародного кримінального правосуддя. Нюрнберзький трибунал підкреслював не тільки покарання за вчинені злочини, але й необхідність створення юридичних прецедентів на основі загальноприйнятих принципів права, щоб запобігти майбутнім порушенням.

З'ясовано, що правозастосовна практика МТКЮ включає випадки, коли застосування загальних принципів права здійснювалося з метою вирішення колізій та заповнення лакун (прогалин), які існували в установчих документах Трибуналу. Значення практики МТКЮ та МТР полягає не тільки у практичному застосуванні загальних принципів права у практиці міжнародного кримінального права, а й у тому, що в рамках їх рішень здійснювалося тлумачення та було вирішено низку теоретико-правових проблем. Якщо розглядати практику МТР стосовно застосування загальних принципів права, то Апеляційна палата МТР торкалася питання застосування

принципу «*iura novit curia*» при вирішенні питань, які стосуються апеляційного оскарження.

Виявлено, що на відміну від установчих документів МВТ, МТКЮ та МТР, в Римському Статуті МКС було прямо закріплено, що МКС застосовуватиме це джерело при прийнятті рішень. Римський Статут МКС містить окремий Розділ III «Загальні принципи кримінального права», де знайшли своє пряме закріплення такі принципи:

1. *Nullum crimen sine lege* (немає злочину без закону)
2. *Nulla poena sine lege* (немає покарання без закону)
3. Відсутність зворотної сили *ratione personae*
4. Індивідуальна кримінальна відповідальність
5. Виключення з-під юрисдикції Суду осіб, які молодші 18 років
6. Недопустимість посилання на посадове становище
7. Відповідальність командирів та інших керівників
8. Незастосовність строку давності
9. *Неможливість посилання на накази керівника і положення закону, як підставу для звільнення від відповідальності.*

Але цей перелік не є вичерпним і може доповнюватися та розширюватися. У практиці та в рішеннях МКС знайшло своє місце застосування багатьох загальних принципів права, які не були включені до Розділу II Римського Статуту. А саме, Міжнародним кримінальним судом (МКС) було застосовано такі загальні принципи права, як субсидіарність, абстрактність, репрезентативність та узгодженість. Отже, можна констатувати, що аналіз практики Міжнародного кримінального суду (МКС) стосовно застосування загальних принципів міжнародного права під час здійснення міжнародного кримінального правосуддя доводить, що цей орган міжнародного правосуддя активно враховує і втілює ці принципи у своїй практиці.

Ключові слова: Загальні принципи права, основні принципи права, міжнародний договір, міжнародний звичай, тлумачення, прогалини в праві, колізії, правотворчість, доктрина міжнародного права, Європейський Союз, Міжнародний військовий трибунал, Міжнародний кримінальний суд, міжнародне правосуддя, злочин агресії, Спеціальний міжнародний трибунал.

ABSTRACT

Ilika M.I. Application of general principles of law by international criminal courts and tribunals. – Manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 293 "International Law" - Ivan Franko Lviv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2023.

The dissertation is the first comprehensive study of the theory and practice of the application of general law principles in the decisions of international criminal courts and tribunals in the domestic science of international law.

It was found out that the general principles of law, recognized by civilized nations, are enshrined in Art. 38 (1) of the Charter of the International Court of Justice of the United Nations, and are also considered as one of the main sources of regulation of international legal relations in all spheres.

In the dissertation, a comprehensive study of the concept of "general principles of law" as a source of law in general, and one of the sources of international law in particular, was conducted. Examples of a wide variety of definitions of the very concept of "general principles of law" and approaches to their place in the system of sources of law are given. The universal nature of these principles, which does not depend on the field of law where they are applied, is emphasized. The statement that the general principles of law mainly consist of fundamental legal principles, which are a prerequisite for the functioning of the legal order, are common to all branches of law. The following definition is established in the work: general principles of law are principles common to all types and spheres of legal relations, which form common approaches to understanding law and legal institutions, their content is universal for all branches of law and which are used in the justice administration as an independent source of law.

The statement is developed that the general principles of law, which are the source of law and their consolidation in international law, are the result of the influence of the natural law school. This is evidenced by the fact that their purpose is not so much to supplement the positive norms of international law as to solve problems that arise in law enforcement and are associated with collisions and inconsistencies of various legal norms.

The role of general principles in the implementation of international justice is studied, it is determined that it is appropriate to consider them in the context of the functions they perform as a source of international law and, accordingly, a source of international justice. The following functions are highlighted: 1) filling the gaps that exist in various spheres of international legal regulation; 2) resolution of conflicts that arise when different international legal norms are applied to the regulation of the same group of international legal relations; 3) interpretation when applying norms in international legal regulation.

The thesis analyzes the relationship between international custom and general principles of law, in this case, general principles of law can become a part or basis for the formation of international custom and at the same time change its legal nature; the ratio of general principles of law and the doctrine of international law, in the process of law enforcement both of these sources are interconnected; correlation of general principles of law with decisions of international judicial institutions - general principles of law are applied by courts and tribunals as a source of dispute resolution, and on the other hand, they are used to strengthen the argumentation of decisions. The relationship between the general principles of international law and the basic principles of international law is separately defined, namely, it is worth emphasizing that the concept of general principles of law was formed long before the concept of basic principles of international law (*jus cogens*) appeared, so they

should not be equated. It was found that the functions and features of the relationship find their reflection in the process of law enforcement and mainly in the implementation of international justice.

The genesis of the formation and application of general principles of law in international justice was studied, it was determined that the general principles of law are one of the oldest legal sources, which arose at the early stages of the development of social relations. It is expedient to derive the application of general principles of law as a regulator of international relations from the law of Ancient Rome. That is, the general principles of law, which are observed simultaneously by different peoples, are historically connected with the law of nations (lat. *jus gentium*), which arose in the times of Ancient Rome.

The dissertation singles out methods of interpretation of general principles of law in the practice of international criminal justice bodies, which can be divided into the following types: interpretation through reference to the practice of applying general principles of law in national legal systems; independent interpretation of general principles of law when applied in the practice of international criminal law, separated or different from their interpretation and application in national legal systems; expanded interpretation of general principles of law, with the aim of revealing their content in law enforcement by bodies of international criminal justice; fixing the content of general principles of law, through their consolidation in the founding acts of international criminal courts and tribunals; interpretation of general principles of law in a systemic relationship with other general principles, the interpretation of which has already been carried out in the practice of international criminal courts and tribunals.

Justifying the application and implementation of the interpretation of general principles of law through reference to practice and their application in national legal

systems, international criminal courts and tribunals refer not simply to *national legislation*, i.e. specific domestic legal acts, but to *national law* as a whole. Namely, the bodies of international criminal justice do not simply refer to the national law of a certain number of states, but take into account the need for these states to represent different legal systems, "civil law" (English civil law), i.e. Romano-Germanic, normative-act or continental, "common law" (English common law), i.e. Anglo-Saxon or precedent system and legal system of "other states". It has been established that international criminal courts and tribunals turn to national law precisely in order to establish the content of certain general principles and then draw conclusions about them. *The method of independent interpretation of general principles of law when applied in practice, separated or different from their interpretation and application in national legal systems*, consists in the fact that although the law-enforcing and law-interpreting practice of international criminal courts and tribunals is inextricably linked with reference to national law and practices, the automatic transfer and application of the same principles from the plane of national criminal law to the plane of international law is impossible. It was determined that the general principle should be naturally suitable for application in the practice of international criminal law, and not artificially applied in it.

The method *of fixing the content of general principles of law, through their consolidation in the founding acts of international courts and tribunals*, is connected with the fact that the founding documents of international criminal courts and tribunals include articles that are a formal-normative consolidation of general principles of law. Although this method is not a direct interpretation of general principles of law as such, it acts as a certain starting point for establishing the content of general principles of law and a support for their further application in the practice of international criminal justice bodies. The last method *of interpreting general*

principles of law in a systematic relationship with other general principles, the interpretation of which has already been carried out in the practice of international criminal courts and tribunals, is that decision-making and interpretation quite obviously take into account the previous precedent practice of international criminal justice bodies.

Attention is focused on the fact that the general principles of law can be applied in the practice of international law, namely by bodies of international justice, they must meet certain conditions that make such application possible, permissible and legitimate. In order to establish the existence of such conditions and define them clearly, there are three main ways: analysis of normative sources of international criminal law; analysis of scientific doctrine; analysis of law enforcement and law interpretation practice of international criminal courts and tribunals. Therefore, the following conditions are highlighted: recognition of general principles of law in national legal systems or in international law, for their application in international criminal proceedings; the need for sufficient substantiation of the possibility of applying general principles of law by referring to the sources of national or international law; the admissibility of applying general principles of law in the practice of international criminal law and the impossibility of their application in violation of the fundamental norms and principles of international law or to justify such violations; application of general principles of law in a manner that does not contradict previous law enforcement practice of international criminal justice bodies.

The research developed the claim that there are several ways of applying general principles of law in the international criminal prosecution of Russian war criminals. In particular, the application of general principles of law can help establish a framework for the prosecution of those involved, even where there are gaps or

ambiguities in the relevant treaties or customs. The most important thing in this situation is to achieve a balance between the jurisdiction of national and international justice bodies regarding Russian war crimes committed in the course of aggression against Ukraine. It is this process that *should not be competitive, but cooperative*. And in this context, the general principles of law can act as the factor that will allow achieving this balance. It has been established that in the context of the conflict between the Russian Federation and Ukraine, the application of general principles of law will avoid selective decisions, ensure the universal nature of the process and enable the international community to focus on the essence of the problem - the inevitability of punishing Russian war criminals.

The research established that in the decisions of the International Military Tribunal and the International Military Tribunal for the Far East, for the first time in the practice of modern international criminal law, there was an application and interpretation of certain general principles of law. Among the general principles of law applied by the Nuremberg Tribunal in its practice, examples of the application of three general principles of law should be given: *"there is no crime and punishment without law"* (lat. Nullum Crimen Nulla Poena Sine Lege), *"there is no criminal responsibility without moral choice"* (There is no Criminal Responsibility without Moral Choice) and the principle of *"personal guilt"* (Personal Culpability).

It is established that the practice of the International Military Tribunal (Nuremberg Tribunal) revealed the important role of general principles of international law in the context of international criminal justice. The Nuremberg Tribunal emphasized not only the punishment for the crimes committed, but also the need to establish legal precedents based on generally accepted principles of law to prevent future violations.

It was found that the law enforcement practice of the ICTY includes cases where the application of general principles of law was carried out in order to resolve conflicts and fill lacunae (gaps) that existed in the founding documents of the Tribunal. The significance of the practice of the ICTY and the ICTR lies not only in the practical application of general principles of law in the practice of international criminal law, but also in the fact that within the framework of their decisions interpretation was carried out and a number of theoretical and legal problems were resolved. If we consider the practice of the ICTR in relation to the application of general principles of law, the Appellate Chamber of the ICTR touched on the issue of the application of the "iura novit curia" principle when deciding issues related to appeals.

It was found that, unlike the founding documents of the IMT, ICTY, and ICTR, the Rome Statute of the ICC explicitly stipulated that the ICC would use this source when making decisions. The Rome Statute of the International Criminal Court contains a separate Chapter III "General Principles of Criminal Law", where the following principles have been directly enshrined:

1. Nullum crimen sine lege (there is no crime without law)
2. Nulla poena sine lege (no punishment without law)
3. Absence of retrospective force *ratione personae*
4. Individual criminal responsibility
5. Exclusion from the jurisdiction of the Court of persons younger than 18 years
6. Inadmissibility of reference to official position
7. Responsibility of commanders and other managers
8. Inapplicability of the statute of limitations

9. The impossibility of referring to the orders of the manager and provisions of the law as a basis for exemption from responsibility.

But this list is not exhaustive and can be supplemented and expanded. Many general principles of law, which were not included in Chapter II of the Rome Statute, found their place in the practice and decisions of the ICC. Namely, the International Criminal Court (ICC) applied such general principles of law as subsidiarity, abstractness, representativeness and coherence. Therefore, it can be stated that the analysis of the practice of the International Criminal Court (ICC) regarding the application of general principles of international law during the implementation of international criminal justice proves that this body of international justice actively takes into account and implements these principles in its practice.

Key words: General principles of law, basic principles of law, international treaty, international custom, application, gaps in the law, conflicts, law-making, the doctrine of international law, European Union, the International Military Tribunal, International Criminal Court, international justice, crime of aggression, Special International Tribunal.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1) статті у фахових виданнях України:

1. Іліка М. Звернення до джерел національних правових систем для тлумачення загальних принципів права у практиці органів міжнародної кримінальної юстиції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 43–50.

2. Іліка М. Загальні принципи права: природно-правовий та позитивістські підходи до їх розуміння. *Публічне право №1 (37)*. 2020. С. 169 – 175 .

3. Задорожна С., Іліка М. Практика міжнародних військових трибуналів щодо застосування загальних принципів міжнародного права. *Український часопис міжнародного права*. Вип. 4. 2022 С. 24–30.

2) одноосібні розділи у колективних монографіях, що рекомендовані до друку вченими радами закладів та пройшли рецензування:

1. Maryna Ilika. Jurisdiction of the International Criminal Court during the war of the Russian Federation against Ukraine. Ukraine in the system of modern international legal order and European integration: problems of doctrine and practice in the context of modern humanitarian challenges: collective monograph / edited by authors. Chernivtsi, Ukraine: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2022.С. 481–508.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Іліка М. Зміст загальних принципів права як джерела міжнародного права. *Збірник наукових праць V щорічної міжнародної науково-практичної*

конференції «Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право». Львів, 2016. С. 41–47.

2. Іліка М. Тлумачення та застосування принципу «особистої вини» як загального принципу права в практиці міжнародного військового права. *Збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Право і держава в період криз: ризики та можливості»*. Київ, 2020. С. 29–33.

3. Іліка М. Міжнародний кримінальний суд та військові злочини Росії проти України. *Ukraine in the system of modern international legal order and european integration: problems of doctrine and practice in the context of humanitarian challenges: Collection of scientific materials*. Chernivtsi, 2023. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, С. 154 – 163.

4. Іліка М. Роль загальних принципів права у створенні спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України *Юридичні науки: проблеми та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя 24-25 лютого 2023 р.* Львів. Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 315-319.